

Forfatter: Ewald, Johannes

Titel: Udrag fra Levnet og Meeninger (DK)

Citation: Ewald, Johannes: "Herr Panthakaks Historie og Meeninger", i Ewald, Johannes: *Herr Panthakaks Historie og Meeninger*, udg. af Johnny Kondrup, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1988, s. 149. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-ewald01dkval-shoot-idm140540297054800/facsimile.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Herr Panthakaks Historie og Meeninger

ger i dette Fald, som man siden desto friere kan bedømme, da jeg langtfra ikke anfører dem, fordi jeg skulle paastaa dem at være de retteste; men blot fordi de har været mine –

Jeg forklarede den almindelige Ærlighed for, med meget Overlæg – Ved den Lyst, i alle Tilfælde at behandle andre, ey allene som man vil behandles selv, men som man troer, at de kan fordre – Thi jeg er overbevist, at man kan efterleve den Gyldne Regel: Qvod tibi non vis fieri, id alteri ne feceris, meget nøye, og derfor være skjælmisk nok – Der kan mange Ting være mig ligegyldige, som derfor ikke ere eller bør være andre det; og det skulde være den største Ubillighed, om jeg vilde paanøde dem min Tænkemaade – Det er folgelig ikke mine, men deres billige Fordringer, som bør være min Ærligheds Rette-Snoer – Hvorledes det er, saa troer jeg vist, at jeg fra Barns Been af fuldkommen har besiddet denne Egenskab, saaledes, som jeg forklarer den her – og at jeg aldrig forsætligviis har handlet derimod – Jeg kan bedrage mig selv, men jeg igjentager at jeg troer det – Jeg troer ydermeere, at den blotte Overbevisning af min Pligt, har den mindste Deel heri; men at jeg skulde have været ærlig uden positiv Lov; blot fordi min Sjæl, mit Hjerte ikke kunde andet, end være det – Jeg tør endnu troe, at Hoved-Aarsagen til dette Grund-Træk i min Character, er en altid uovervindelig Drift hos os, at opløfte os saa høyt som vi kan over Jorden – op til den lyse Sphære – op til den Skaber, som vi inderlig føle, at være vort aande Udspring – og folgelig en meget naturlig Afskye for enhver Uretfærdighed, en hver Nederdrægtighed, som gjør denne Opløftelse saa reent umuelig – Jeg vil troe dette – men for nu at tilfredsstille de af mine Læsere, som maaskee længe har troet, at jeg troer altfor vel om mig selv, vil jeg legge til, at endskjønt jeg virkelig holder Hoved-Kilden til min Ærlighed for at være saa ædel – jeg dog er overbevist, at ikke allene nogle af mine Svagheder ofte mægtig har understøttet den, men selv at den undertiden maaskee ikke kunde have undvært deres Understøttelse – Blant disse regner jeg i særdeleshed min naturlige Stolt-hed og min ligesaa naturlige Lyst til Modsigelse – Hvad den første betreffen, saa har den gjort mig det Ønske væsentligt, altid at kunde vise mig selv saaledes som jeg var, uden Frygt og uden Masqve – Og da det ikke allene er enhver forhaanende og fortjent Bebreydelse, men selv enhver Afhængighed som den har gjort mig yderlig frygt-som for, saa kan man formode, at den allene kunde gjøre mig til det

ærligste Menneske paa Jorden – Thi der er neppe nogen større Slave til, end en Skjælm – At min Lyst til Modsigelse paa den anden Side har havt stor Indflydelse paa min Ærlighed; slutter jeg deraf; at jeg altid har følt mig ulige ærligere, der hvor jeg kunde tabe eller vove noget ved at være det – end der selv, hvor jeg kunde have øyensynlig Fordeel deraf – Saaledes havde jeg Mod nok, som det siden vidloffrigere skal blive fortalt, da jeg i Prag laac for Døden, omringer af en Hoben grove og umenneskelige Catholiker, at bekjende og forsvare min Kirkes Troe, uagtet alle deres afskyelige Trudsler som dog kunde være skrækkende nok for et Menneske paa sexten Aar – Og endskjønt jeg temmelig vel var overbevist om min Religions Sandhed, saa skulde jeg dog, om jeg ellers kjender mig selv, unegtelig have været ligesaa kjæk, ligesaa halsstarrig i at forsvare den, om jeg ikke havde vidst meer deraf, end Luthers Catechismus, og blot havde troet denne, fordi man havde sagt mig i min Barndom at jeg skulde troe den; saalænge jeg kun ikke var overbevist om det modsatte – og det blot, fordi jeg holdt det for en nederdrægtig Falskhed, at fragaae en Meening af blot Nød eller af blot Frygt, som jeg hidindtil havde bekjendt mig til uden Tvang og uden Anger – Jeg skulde blot af denne Grund, som jeg tænker, virkelig have ladet mig brænde paa, at der kun var to Sacramenter, uagter jeg sandt at sige ikke meget forstoed, hvad et Sacrament var – Men sæt den Fald, at jeg nu her i min Læne-Stoel præsidere ved en Forsamling af vore heftigste Orthodoxer og nogle høflige Catholiker, og jeg var nødt til at sige min Meening – Ja jeg haaber, at jeg enddog af blot Ærlighed vilde sige den oprigtig, i alt det, som jeg virkelig var overbevist om – Men neppe vilde jeg sige den med samme Iver, som i Prag – og min Lyst at holde med det sværgeste Partie, skulde i alle de Ting som kunde drages i Tvivl, gjøre mig saa syncretistisk, som det var mueligt at være, uden at blive falsk – Dette udfordrer meget vidloffrigere Betragtninger – Her vil jeg kun legge til, at en af de bitterste Bebrejdelser, som jeg nogentid kan gjøre mig, bestaaer deri, at høflige og vittige Fritænkere, har meer end engang bragt mig til, ved min Taushed, og selv undertiden ved min Latter, ligesom at samtykke deres Urimeligheder; og endskjønt dette, som jeg haaber altid er skeet uforsætlig og aldrig uden Anger – saa er det mig dog et Beviis paa at min Ærlighed i det mindste den Tid kunde have brugt min Lyst at sige imod, som en Modvægt imod min Lyst at behage – Men i Forbigaaende sagt taber min Modsigelse-Lyst

al sin Kraft, ved Hoflighed, ved Eftergivenhed – ofte ved et vittigt Indfald – og oftere endnu ved en mægtigere Taare – Det er derfor, at jeg af Hjertets Grund vilde ønske, at vore Fritænkere og alle øvrige Antagonister, vilde være saa grove og pedantiske som en Deel af det forrige Aarhundredes Orthodoxer! – ligesom man kan see heraf, det som jeg ingenlunde billiger; at jeg nemlig holder mig for bedre skikket til at forfægte den Augsbørgske Confession i Lissabon, end i Kjøbenhavn – om jeg ellers har det Mod endnu, som jeg har haft – Og uden at glemme den Taksigelse, som vi skyldte det barmhjertigste Væsen, fordi han ikke leder os i Fristelse, er det et af de mange Beviis der overtøde mig om, at den stridende Kirke vist har sine Fordeele – Doch! wo gerathe ich hin? – Det er min Ærlighed, som jeg vil tale om, og jeg vil endnu anføre et eneste, skjønt ganske forskjelligt Exempel, paa den Indflydelse, som mit krigerske Hæng har deri – Et Fruentimmer, hvorpaa den Tid vist den største Deel af min Lykke beroede, spurgte mig engang, om jeg ikke fandt hende skjøn; og jeg begik den grusomme Uhoflighed, at sige pladud – Ney – Og det blot fordi jeg tildeels troede, at hun vilde tvinge mig til Smiger – deels formodede jeg, at denne Smiger kun vilde fordærve hende, og følgelig være hende et slet GjenGjeld for de Velgjerninger, som jeg kunde haabe af hende – Hun tilgav mig det virkelig aldrig, og jeg har tabt meget derved – Imidlertid har den samme jeg, aldrig kunde bragt det over mit Hjerte, i alle andre Tilfælde, at negte endog mindre skjønnue Fruentimmer end hun var, en lille LovTale over deres Udseende, saa snart deres Smil kun har bedet mig derom – Kun maatte jeg ingen Penge-Fordeel, og de intet Tab have deraf – Thi man maac mærke, at det ikke er Frygt og Nød, allene, men selv og maaskee i sær Haab, som Stolthed og Modsigelse-Lyst, om ikke en ædlere Drift har lært mig at trodse – Jeg troer at have saa naturlig en Væmmelse, for alt det, som kun lugter af Egennytte, at Frygten derfor, som jeg vist tænker, skulde bestyrke min Ærlighed ligesaameget, som Haabet derom kan svække andres – Og jeg er næsten overbevist, at om jeg skulde blive en Skjønn, jeg da i det mindste ingen Fordeel maatte have deraf – Og dette maac være nok sagt om Ærlighed i Almindelighed betragtet – Hvad den Grad deraf betegner, som egentlig har Heusigt til vore Eyendomme, vort Gods – saa seer man i det mindste, at alle de Grunde, som jeg har sagt at Stolthed kunde indgive mig til at være ærlig, ligesaa vel kan anvendes paa dette Fald, som paa ethvert andet –

Og jeg troer virkelig i mit Hjerte, at det i vor nu værende Forfatning er ligesaa vel utilladeligt, at tilsnige sig en Skilling, som en anden har faaet engang i sin Kiste, som det er, at berøve ham sin Ære, sin Roelighed, sin Dyd, sin Forstand eller sin Lyksalighed og Himmelen selv – og det af den gode Grund, at han kan fordre at beholde det ene saa vel som det andet; og ikke sjelden helst vil beholde Skillingen – Jeg troer alt dette – Men føler jeg det og? – Er det blot en kold Overbeviisning af min Pligt eller er det Tilbøyelighed, som gjør mig ærlig i dette Fald – Det er det jeg vil undersøge – Som en sand Søn af Naturen har jeg aldrig kundet kalde mit Begreb om Eyendom, enten meget helligt eller meget stort, og neppe troer jeg, at det er medfødt – Jeg selv har havt mange Slags Ting, men dog troer jeg at kunde sige med Sandhed, at jeg aldrig har havt nogen Eyendom – Neppe har en begjært noget af mig, uden at jeg strax med største Beredvillighed har givet ham det; og har det behaget ham at tage det selv, veed jeg aldrig at det har angret mig, uden maaskee naar Nøden har gjort mig det altforføleligt – og da har min heele Anger bestaaet i et Suk eller efter Omstændighederne, en Eed – Men jeg kan ikke ville paabyrde andre en Tænkemaade, som meer er en Virkning af min Natur, end af mit Overlæg – Med alt dette kan jeg ikke negte, at jeg altid blant alle Politiske Indtætninger har tænkt med størst Fornøjelse paa den Spartanske Republik – eller paa de første Christnes Huusholdning, eller paa de Pensylvaniske Indbyggers Levemaade – Dog alt dette er høyt skjønnede Dromme – Vi skal og bør have Eyendomme – Vor nuværende Forfatning fordrer det; og det bliver følgelig altid en Uretfærdighed, at berøve hinanden det mindste deraf – Dette er nu altsammen et Raisonnement, hvis Grundighed jeg selv er overbevist om – Men mon ikke mine Læsere, saa vel som jeg kan mærke, at det er meer den kolde Fornuft, end mit Hjerte, som taler? – Er det ikke meer vor nuværende Forfatnings Nødvendighed, end dens Behagelighed, der gjør, at jeg underkaster mig den, og dens positive Love? – Virkelig, mit frie, mit stolte, mit lykkelige Hjerte kan tænke sig, kan føle Mueligheden af et Selskab enddog her paa Jorden, hvori man har alt for vigtige, alt for salige Betragtninger at sysselsætte sig med, til at kunde erindre Eyendommen af et Stov, og alle de usle lagttagelser, som den paanøder os – Og da det kan føle den, hvorledes er det da mueligt, at det ikke skulde føle, eller at det skulde elske de Baand,

som hindre det fra at komme deri? – Og kan det ikke være nok, naar det taaler, og ærer dem? – Naar jeg nu legger til disse Betragtninger den levende Følelse, som jeg virkelig har af Eyendommenes Misbrug, af deres altfor ulige Uddeeling, og af det slette Hævd, som de fleste har derpaa – saa kan man slutte sig til, at jeg – dersom vor Forfatning og dens positive Love ikke havde Sted – eller med andre Ord – at jeg af Naturen ikke vilde have saa stoer Ærbødighed for Eyendoms Ret, at jeg, under alle Tilfælde, skulde troe at ethvert Gran af den Bunke, som enhver ruede over, var noget som han og jeg ikke kunde fordre, eller i det mindste noget, som han kunde fordre bedre end jeg – Og naar man nu sammenligner dette med mit Begreb om at være ærlig – nemlig at det bestaaer deri, at behandle enhver saaledes som han kan fordre det af os – saa vil man slutte, at det uden omtalte Positive Love, kun vilde være slet bestilt med min Ærlighed i Eyendoms Sager – Og nu fattes der kun en eneste Slutning, saa har jeg demonstreret mig reent til en Sjælm – Og til al Fortred, er denne endda intet mindre, end ugrundet – Thi hvem siger, at det ikke er et Axiom: Det Menneske, som skulde gjøre en Ting, dersom den ikke var forbudt, han skal tilig eller sidig vove at overtræde, eller i det mindste stræbe at eludere dette Forbud – Og naar jeg nu gjør dette til min *Propositio Maior*, og slutter – at *vi ita ergo?* – Ney det var for grovt – Jeg føler i mit Hjerte, at dersom og det syvende Bud ikke var, jeg derfor dog hverken vilde eller kunde eller engang turde bestride, naar ikke den yderste Nød tvang mig dertil – Dersom jeg og i mine gyltne Drømme kan ønske en Art af FælledSkab, eller større Lighed i Eyendomme, saa kan jeg ikke andet end forudsætte, at det skulde være frivilligt – Jeg skulde tænke jeg baade være for magelig og for uegennyttig, og om jeg tor sige det for hoymodig til at ville paatvinge nogen den, uden en yderlig Nød – Der er som man veed, tre Slags Eyendomme – de overflødige, de nyttige, og de nødvendige – Hvad de to første Arter betreffen, skulde mit første Spørgsmaal vist ikke være; om han kunde fordre dem, men om han behøvede dem bedre end jeg; og min Magelighed, min Afskye for Egennytte, og som jeg haaber min Menniskkekjærlighed skulde alle være paa hans Parti – Jeg haaber dette sidste, thi jeg veed vist, at jeg altid har været nærmere ved at græde, end ved at lee, naar jeg endog kun i Comœdien har seet *Harpax* jamre sig over sit tabte *Skrin* – Ney jeg kan

ikke troe, at jeg uden den yderste Nød kunde berøve min Næste noget, hvis Tab kunde bedrøve eller kun ærgre ham – En anden Formuur for min Ærlighed i dette Fald, skulde min naturlige Stolthed være – Den skulde vist gjøre mig overmaade delicat ved Valget af den Maade, som jeg vilde tilegne mig det paa, som en anden besad – Og kunde dette kun skee enten ved Ydmygelse, eller ved Forstillelse, saa er jeg vis paa, at jeg loed ham beholde det, saalænge det gik an, uden min Død – Herom er jeg overbeviist selv af Erfarenhed – Endelig har jeg et Hjerter, som elsker sin Roelighed meer, end al Verdens Rigdomme, og som desuden har et fuldkomment Herredømme over mine Handlinger – saa at, min Forstand maatte raisonnere saa frit som den vilde – saasart det kun fandt mindste Nag, mindste Skrupel, saa loed det Forstanden løbe sin egen Vey, og tvang mig til at følge den snevre Stie, hvorpaa det fandt sin Beroeligelse – Men alt dette kan egentlig kun anvendes paa de overflødige og nyttige Eyendomme – Hvad de nødvendige betreffen, saa vilde jeg vel holde mig forbundet til at spørge, om deres Besiddere behøvede dem bedre, end jeg – og jeg er igjen vis paa at mit Hjerter vilde være paa hans Side, naar det ikke faldt i Øynene at han havde Uret – Var det saa, som det tiest er, da jeg ved nødvendige Ting, blot forstaaer dem, som man ikke kan undvære til sit Livs Conservation, og det sjelden treffer sig at to Mennesker samles, som er lige nær ved at doe af Sult – da skulde jeg uden al videre Omsvøb fordre det af ham – og kunde jeg ikke faae det paa andre Maader, end ved at bedrage ham – da skulde jeg med al Ærbødighed for det syvende Bud, gjøre det, om dette og stoed prænted for mine Øyne – Thi jeg holdt vist for, at min Tilstand ophævede det, eller at mit Livs Conservation i det mindste da var mig en helligere Lov – Men kan det da nogentid blive en Nødvendighed at bedrage? – Ja mine Herrer, heri stikker just Knuden – Saa meget er vist, at man i Mangel af Brød, enten maae doe, eller fortjene det, eller røve, eller tigge, eller, bedrage sig det til – Hvad mig betreffen paa min daværende Udflugt, saa havde jeg hverken Lyst til at doe, eller jeg holdt mig forbundet dertil – selv uagtet man kan sige at jeg kunde have blevet hjemme, holder jeg mig dog ikke for overbeviist om denne Pligt – At jeg intet dengang kunde fortjene, vil blive tydeligt af min Historie – Røve, havde jeg ingen Kræfter til – Der blev mig følgende, naar jeg ikke vilde doe af Sult, intet tilbage uden enten

at tigge eller bedrage mig et Maaltid Mad til i de fem eller sex Verts-
Huuse, hvori jeg valgte det sidste. Hvorfor jeg valgte det, og hvorle-
des jeg bar mig ad dermed, vil jeg fortælle i min næste Artikel, og
derved fortjene, om ikke hans Bifald, saa dog hans Undskyldning -
Og naar det er forbi, saa vil vi gaae til Majoren - -
